

FERENC VIKTÓRIA¹

Kisebbségi oktatási mozaikok

Pusztai Gabriella – Márkus Zsuzsanna (szerk.):
Szülőföldön magyarul. Iskolák és diákok a határon túl.
Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017.

A Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központjának (CHERD)² köszönhetően 2017-ben összefoglaló kötettel gazdagodott a Kárpát-medencei magyar oktatáskutatás szakirodalmába. A kötet az óvodaválasztástól a doktoranduszképzésig, az oktatási szintek közül jónéhánnyal foglalkozik, és földrajzilag is több országra kiterjedő, határokon átnyúló térség (bár nem a teljes Kárpát-medence) oktatásügyéről nyújt kutatásokra alapozott helyzetképet. Az itt először közölt, a szerkesztők felkérésére készült írások, abban segíthetnek, hogy az aktuális kisebbségi magyar oktatási problémákról áttekintésünk legyen. A határon túli magyar oktatásról eddigi ismereteink részben olyan köteteken alapultak, amelyek jellemzően csak egy-egy szempontból,³ vagy egy-egy régióra nézve adtak teljes képet,⁴ vagy egy-egy régión belül egy

¹ A szerző nyelvész, a Nemzetpolitikai Kutatóintézet munkatársa, fevikt@gmail.com

² A központ honlapja: <http://cherd.unideb.hu/>

³ A határon túli magyar felsőoktatással foglalkozik nyelvi tervezési szempontból és régiókon átívelő módon például: Kontra Miklós (szerk.): *Sült Galamb? Magyar egyetemi tannyelvpolitika.* Somorja – Dunaszerdahely: Lilium Aurum Könyvkiadó, 2005. Oktatáspolitikai megközelítést alkalmaz és több régiót érint: Kozma Tamás (szerk.): *Kisebbségi oktatás Közép-Európában.* Budapest: FKI, 2005.

⁴ Lásd például: Orosz Ildikó: *A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiség kialakulásának első évtizedében.* Ungvár: PoliPrint, 2005.; László Béla – Szabó László – Tóth Károly (szerk.): *Magyarok Szlovákiában IV. Oktatásügy (1989–2006).* Somorja – Dunaszerdahely: Lilium Aurum – Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006.; Gábrityné Molnár Irén – Mircsics Zsuzsa (szerk.): *Anyanyelvű oktatásunk.* Szabadka, MTT, 1997.

témakörre koncentráltak.⁵ Az utóbbi években számos folyóirat vállalta fel azt a hiánypótló feladatot, hogy a Kárpát-medencei kisebbségi oktatás egy-egy kérdéséről több ország tekintetében adjon átfogó képet tanulmányblokkokban.⁶ Ezen kívül a Kárpát-medencei kisebbségi magyarságról született összefoglalók egy-egy fejezet erejéig az oktatás kapcsán is igyekeznek regionális, összehasonlító perspektívában összegezni a legfontosabb tudnivalókat.⁷ Hiányzik azonban az olyan összefoglaló kötet, amely régiókon átívelve, minden oktatási szintre kitérve összegezné a kisebbségi oktatás mezőről való ismereteinket. Ebből a szempontból a most megjelent kötet olyan kezdeményezésnek tekinthető, amely ezt a hiányt próbálja pótolni, bár teljes egészében nem tölti be az űrt.

A kötet szakmai háttérét biztosító magyarországi tudományos műhely hosszú múltra tekint vissza az oktatáskutatásban. Az 1990-es évek elején megindult oktatási expanzió jelenségének, kiváltó okainak és következményeinek rendszeres vizsgálata olyan erős irányra vált az Debreceni Egyetemen, hogy majd két évtized elteltével, 2007-ben önálló kutatóközpont létrehozását tette indokolttá. A Debrecenben folyó oktatáskutatók spektruma folyamatosan szélesedett. A kezdetben az északkelet-magyarországi régióra fókuszáló kutatásokból kiderült, hogy az oktatásban tapasztalható folyamatok határokon átívelve fejtik ki hatásukat, így kulturális és társadalmi szempontból egységes vonásokat fedezhetünk fel Magyarországon, Románia és Ukrajna határ menti régióinak oktatási viszonyaiban.⁸ 2012-től, a komparatív előnyöket

⁵ Például: Szikszai Mária (szerk.): *Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. Támpontok egy lehetséges stratégiához*. Kolozsvár, MTA Kolozsvári Területi Bizottság, 2010.

⁶ A teljesség igénye nélkül: a *Magyar Kisebbség*, 2006/1–2, az *Educatio* 2012/1, a *Kisebbségkutatás* 2012/3, 2013/4, 2014/4 számai.

⁷ Lásd például: Papp Z. Attila: A kisebbségi oktatás politikai, jogi, társadalmi keretei. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest: MTA Nemzeti és Etnikai Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, 2008, 384–389; Csete Örs – Papp Z. Attila – Setényi János: Kárpát-medencei magyar oktatás az ezredfordulón. In: Bitskey Botond (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*., Budapest, Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010, 126–165.

⁸ Lásd például: Kozma Tamás – Pusztai Gabriella: Hallgatók a határon – Észak-alföldi, kárpátaljai és partiumi főiskolások továbbtanulási igényeinek

szem előtt tartva, az itt folyó vizsgálatokat a határ menti térség nem magyar tannyelvű intézményeire is kiterjesztették.⁹

A kutatóközpont és a szerkesztők (Pusztai Gabriella, a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája, valamint a CHERD vezetője és Márkus Zsuzsanna, a debreceni Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program doktorandusza, a CHERD kutatója), igen gazdag tapasztalattal rendelkeznek több ország többségi és kisebbségi oktatási rendszerének összehasonlító kutatása terén, így akár arra is bátran vállalkozhatnának, hogy integrálják a határon túli kisebbségi magyar oktatáskutatás témáját a magyarországi oktatáskutatás kontextusába. Ugyanakkor a most megjelent kötet címéből („Szülőföldön magyarul. Iskolák és diákok a határon túl”) látjuk, hogy itt nem számíthatunk Magyarország és a szomszédos országok viszonylatában összehasonlító elemzésekre, hanem a szomszédországi kisebbségi viszonyok kerülnek összehasonlításra. Ez azonban csak részben van így, hisz a kötet többet kínál, mint amit a lakonikus cím elsőre sugall: találunk benne írást, mely magyarországi adatokkal is operál, ezzel is összeveti a határon túli kutatási eredményeket (ilyen például Bán Gergely Károly, vagy épp a szerkesztők (Pusztai és Márkus) tollából született tanulmány). A címválasztás így a tartalom ismeretében kicsit talán szűkítő, de közben összecseng a rendszerváltás utáni határon túli magyar oktatásügy legfontosabb célkitűzésével: a szülőföldön magyarul tanulás igényével, és az ehhez szükséges intézményi keretek megerősítésével, megteremtésével. Megjegyzendő ugyanakkor az az erős áthallás is, ami a kötet címe és a budapesti Bethlen Gábor Alap által biztosított egyik legjelentősebb határon túli oktatási támogatás, a „Szülőföldön Magyarul Pályázati Program”¹⁰

összehasonlító vizsgálata. In: Kelemen E. – Falus I. (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 2006.

⁹ Pusztai Gabriella – Hatos Adrian – Czeplédi Timea (szerk.): *Third Mission of Higher Education in a Cross-Border Region*. Debrecen, University of Debrecen, CHERD, 2012.

¹⁰ A magyar tannyelvű oktatási intézményekbe iratott gyermekek után igényelhető nevelési, oktatási támogatás néven is ismert pályázati program aktuális felhívása elérhető itt:

http://bgazrt.hu/tamogatasok/palyazatok_tamogatasok_2017/szulofoldon_magyar_ul_palyazati_program_2016_2017/

elnevezése között fennáll, holott a kötetben csak közvetett módon van szó az anyaország támogatáspolitikájáról.

A rendszerváltást követően az intenzíven meginduló oktatási expanzióhoz csatlakozva, a szomszédos országok magyar kisebbségi közösségei arra törekedtek, hogy minél több oktatási szinten, minél nagyon számban hozzanak létre, vagy erősítsenek meg magyar tannyelvű oktatási intézményeket, ezzel biztosítva, hogy a szülőföld elhagyása nélkül helyben legyen lehetőség a teljes oktatási rendszer anyanyelven való elvégzésére.¹¹ Ugyanakkor a rendszerváltás óta eltelt több mint negyed évszázad azt is megmutatta, hogy a mennyiségi expanzió nem kalkulált pontosan a várható diákszámokkal, és azzal sem, hogy az egyéni oktatási életutakra egyéb tényezők is hatással vannak. Ilyenek egyrészt az államok oktatáspolitikájának változásai, másrészt a hatékony államnyelvoktatás hiányosságai és a társadalmi integrációhoz szükséges többnyelvű kompetenciák szükségessége között felgyülemlett feszültség, amely a magyarul tanulók egy részét eleve eltéríti a magyar nyelvű oktatási útvonalról a többség nyelvén működő intézményekbe.¹² Harmadrészt a határok átjárhatósága, 2011-től a magyar állampolgárság megszerzésének könnyített lehetősége, a szülőföldi életkörülmények ellehetetlenülése (pl. a 90-es évek Vajdaságában, vagy jelenleg Kárpátalján), avagy egyszerűen a fiatalabb generáció mobilitáshoz való bátrabb hozzáállása Magyarország, vagy az annál távolibb országok vonzerejét erősítik a szülőfölddel szemben.¹³

A kötet első fejezete, amely a „*Mérlegen*” címet viseli, arra törekszik, hogy átfogó szintézist nyújtson, ismertetve régióként a magyar intézményrendszer sajátosságait, illetve annak főbb problémáit. Mindez országoként eltérő mélységben valósult meg.

¹¹ Ferenc Viktória: A kisebbségi magyar felsőoktatás és nyelvi kihívásai a Kárpát-medencében: problémák és feladatok. *Regio*, 2010/3, 59–89.

¹² Papp Z. Attila: Többségi nyelvű iskolaválasztás kisebbségben, avagy a PISA-adatoktól a Kárpát-medencei diskurzusokig. *Kisebbségkutatás*, 2013/4, 7–18.

¹³ Papp Z. Attila – Ferenc Viktória – Márton János – Morvai Tünde – Szerbhorváth György – Zsigmond Csilla: *GeneZYs 2015. Külhoni magyar fiatalok a Kárpát-medencében, összefoglaló adatok*. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 2017, 193–237.

Erdély tekintetében Murvai László statisztikai adatok feldolgozásán alapuló tanulmánya az erdélyi magyar oktatás szórványosodásáról, a diákpopuláció csökkenéséről számol be, kimutatva, hogy mintegy 20%-nyi magyar diák jár többségi intézménybe. A fejezet másik erdélyi vonatkozású írása Pálfi Józseftől a Kárpát-medencei magyar felsőoktatási expanzió egyik eredményét, a Partiumi Keresztény Egyetem létrejöttét és működésének történetét mutatja be, 25 év távlatából, leíró jelleggel. A vajdasági oktatási mérleget Gábrity Molnár Irén készítette el: a szerbiai magyarok esetében ma is képzettségi lemaradást mutatnak a statisztikák az országos átlaghoz képest. A legsúlyosabb és legaktuálisabb regionális problémának a vajdasági fiatalok tanulmányi célú elvándorlását tartja a szerző: úgy véli, közülük mindössze 20% tér vissza szülőföldjére. Orosz Ildikó a kárpátaljai magyar oktatás elmúlt 25 évét az ukrán oktatáspolitikai változások viszonylatában értékeli, különös tekintettel a nyelvi problémákban gyökerező iskolaválasztásra, és a magyar érettségizők kimeneti teljesítményére. Tanulmányában az oktatás minőségének problémáját is felveti, amelynek szintjét véleménye szerint úgy lehet emelni, ha az oktatási rendszer szereplői, tanárok, diákok, nemcsak az ukrainai kritériumoknak kívánnak megfelelni, hanem tudatosan törekednek Magyarországgal, vagy a Kárpát-medence más országaival való versenyképességre (pl. Kárpát-medencei tanulmányi versenyeken vagy pedagógiai továbbképzéseken való részvétellel). A kárpátaljai rendszerszintű oktatási kihívásokat árnyalja Pecsora Krisztina tanulmánya. Egy 16 éves kárpátaljai tanuló pályájának elemzésén alapuló esettanulmánya kifejezetten a nyelvek (az ukrán és az angol) elsajátítása kapcsán megjelenő állami elvárásokat elemzi. A szerző arra keresi a választ, hogy a környezet nyelvi arányai, az iskolai nyelvoktatási módszerek és az egyén első nyelvének fejlettségi szintje, valamint attitűdje hogyan hat a további nyelvek elsajátítására. A szlovákiai oktatási folyamatokról mindössze egy tanulmányt találunk a kötetben. Morvai Tünde regionális kutatást ismertet, amely a közép-kelet-szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák végzős diákjainak továbbtanulási terveiről, illetve az ezzel kapcsolatos tájékozódási szokásairól készült. A kutatás fő megállapítása, hogy a szülők iskolai végzettsége differenciálja a továbbtanulási szándékot, valamint, hogy a továbbtanulást fontolgató diákok között a magyarországi egyetemek és főiskolák vonzereje alacsonyabb mint a lokális intézményeké. A

megkérdezett diákoknál a lakóhelyhez való közelség jelent döntő motivációt: a kassai és eperjesi egyetemek a legvonzóbbak. A fejezet utolsó tanulmánya kicsit eltér az előzőektől: Bán Gergely Károly ugyanis 1922 és 1940 között, Budapesten megjelent földrajz tankönyvekben vizsgálja a trianoni döntés következményeként megváltozott földrajzi tér konstruálásnak folyamatát.

A második fejezet *„Tehetség és felelősség”* címmel már kifejezetten a felsőoktatási intézmények szerepét és lehetőségeit járja körül zömében empirikus kutatásokra épülő tanulmányokkal. A határon túli oktatási expanzió során a magyar nyelvű kisebbségi felsőoktatás kiépülése volt a leglátványosabb, és a legnagyobb beruházással járó folyamat. Nem véletlen, hogy ezzel külön is foglalkozik a kötet. A két szerkesztő, Pusztai Gabriella és Márkus Zsuzsanna közös tanulmánya öt ország (köztük Magyarország) tizenhárom felsőoktatási intézményének 1739 hallgatójától gyűjtött adatai (IESA adatbázis) alapján arra a kérdésre keresi a választ, hogy a magyarországi hallgatói populációval összevetve, vajon a kisebbségi felsőoktatás résztvevői, régióktól függetlenül rendelkeznek-e egységes csoportjegyekkel. Az elemzés több tényező együttes vizsgálata alapján megállapítja, hogy fontos regionális különbségek mutatkoznak a határon túli hallgatók között a családi státusz, az anyagi helyzet, a munkafelfogás, az általános bizalomérzet, valamint a vallásosság tekintetében, s különösen a felvidéki almintá mutat eltérő jegyeket a másik három nagy régióhoz viszonyítva. Takács Zoltán leíró tanulmánya is tágabban, több országra (Szerbia, Ukrajna, Szlovákia) kiterjedően foglalkozik a magyar kisebbségi egyetemalapításokkal. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a kisebbségvédelemi, kisebbségpolitikai elgondolások túlzottan érvényesülnek a szakmai elvekkel szemben; illetve arra, hogy a helyi akadémiai elit mindhárom országban megosztott. Papp Z. Attila tanulmánya földrajzilag egy szűkebb régiót vesz górcső alá és egy szinttel feljebb lép a felsőoktatásban: 49 kárpátaljai származású PhD hallgatóval készített interjú alapján csoportosítja a doktori képzésbe jelentkezőket. Az anyagi és a szakmai azonosulás szempontjai mentén négy „doktorandusz-típust” hoz létre, melyek: a Hős, a Küszködő, a Pragmatikus halogató és az Akadémiai karrierista. A kvalitatív szempontú elemzés az egyéni motivációk felől vizsgálja azt, hogy a doktori képzés szintjén is érvényesülő eltömegesedési folyamatok, hogyan befolyásolják a képzés eredeti funkcióját, a

tudományos utánpótlásképzést. Veres Valér a romániai magyarok oktatási esélyegyenlőségeiről szóló, népszámlálási adatok alapos elemzésére támaszkodó tanulmánya megállapítja, hogy 2002–2011 között növekedett a magyar nemzetiségű beiskolázottak száma és országos aránya is az általános és középiskolai szinteken. Bár a felsőoktatásban is növekedett a magyar fiatalok aránya, de ők kisebb eséllyel kerülnek be az egyetemre, mint román társaik. Részben a romániai folyamatok megértéséhez járul hozzá kvantitatív elemzésével Bernáth Krisztina, aki a tanulói attitűdöket vizsgálja a Partiumi régió magyarországi és romániai egyetemeinek hallgatói körében. Flóra Gábor esettanulmánya pedig már kifejezetten a Partiumi Keresztény Egyetem szempontjából vizsgálja az egyházak felelősségvállalását az egyetemalapítási folyamatban.

A szerkesztők a harmadik fejezetben „Új utakon” cím alatt gyűjtik össze azokat az aktuális kihívásokat, amelyek a határon túli magyar oktatást a jelenben érintik. A fejezet hiányossága, hogy bár igen fontos témákat vet fel a szülői iskolaválasztástól a romák oktatási részvételén át a pedagógusképzésig, de lényegében csak kárpátaljai és erdélyi esettanulmányok szintjén ismerkedhetünk meg e témákkal. Kárpátalja kapcsán Nánási-Molnár Anita és Séra Magdolna közös tanulmánya szülői kérdőíveken és interjúkon alapul. A nyelvész szerzők az óvoda- és iskolaválasztást vizsgálták és ezen belül külön értelmezték a nyelvi és a nem nyelvi tényezőket. Fontos motívum az oktatás minőségének kérdése a tannyelv-választásban, melyet az óvodákban a matinék, ünnepségek színvonalával, valamint az idegennyelv-oktatási lehetőségekkel mérnek a szülők, az iskolákban pedig az államnyelv elsajátítása válik meghatározóvá. A kárpátaljai magyar anyanyelvű romák iskoláztatása szorosan kapcsolódik az előző témához, hiszen a szülői intézményválasztására is hatással lehet az osztály összetétele, a roma tanulók aránya. Fónai Mihály és Cséke Katalin hiánypótló tanulmánya ezzel a témával foglalkozik, a szerzők megfogalmazásában: a kárpátaljai magyar „kisebbség kisebbségével”. Az itteni magyar anyanyelvű romák többnyire magyar iskolákba járnak. Az itt jelentkező integrációs problémák kezelésére jelentek meg egyházak és civil szervezetek részéről (a magyarországi Tanodához, vagy az Igazgyöngy Alapítvány iskoláihoz hasonló céllal) kiegészítő oktatási tevékenységek, kifejezetten a romák számra. Ezekről az iskola-előkészítő vagy az intézményes oktatással párhuzamosan működő

felzárkóztató, lelki gondozással összekötött kezdeményezésekről tájékozódhatunk a tanulmányból. Bár a bevezetőben arra kapunk ígéretet, hogy terepi kvalitatív kutatási adatok elemzésére is sor kerül, ezek gyűjtéséről nem sokat tudhatunk meg, és a tanulmány csak két interjú (személyes közlés) szemelvényeit tárja elénk, és az is leíró jellegű marad. A romániai magyar oktatás aktuális kihívásait négy tanulmány tárgyalja. Mandel Kinga Magdolna a 2012-es romániai iskola-előkészítő reform utóéletét vizsgálta Székelyföldön a helyi oktatási szereplők körében készített interjúkkal. A nem elég körültekintően bevezetett, ám egyébként pozitív tartalmú reform elszenvedői közé sorolja az intézményeket (melyek egy részében gyerekhány, másik részében gyerektöbblet keletkezett), a kísérleti osztály tanulóit és pedagógusát, illetve a szülőket, akiket az átmenet megterhelt. A szakképzés területe az oktatáskutatásban általában alulreprezentált, ugyanakkor az elméleti képzések túlsúlya, a diplomás munkanélküliség jelenségének megjelenése miatt egyre nagyobb figyelem összpontosul erre a gyakorlat-orientált képzési formára is. Ezért is hiánypótló, hogy a kötet a romániai magyar középfokú szakképzés vonatkozásában is tartalmaz egy írást Bíró A. Zoltán és Bodó Julianna szerzőpárostól. A tanulmány a romániai szakképzés rendszerének fontos jogi-adminisztratív változásaira hívja fel a figyelmet, illetve arra világít rá, hogy a (romániai országos, kisebbségi magyar, valamint magyarországi) erőforrások együttes adottsága révén a szakképzés egyre inkább a nemzetiségi intézményi bázis meghatározó szereplőjévé válik Romániában. A magyar pedagógusképzés romániai helyzetét – amely a teljes kisebbségi oktatási alrendszerre hatással van, valamint a felsőoktatás egy speciális szakterülete – két esettanulmány tárgyalja, bár mindkettő a Babeş-Bolyai Tudományegyetem óvodapedagógus- és tanítóképzésének hallgatóit vizsgálja. Szabó-Thalmeiner Noémi 2002–2015 között végzett kutatásai alapján, longitudinális megközelítésben úgy látja, hogy az idő előrehaladtával a hallgatók egyre elégedettebbek a képzés színvonalával. A tanóra megszervezésére vonatkozó ismereteik mellett ugyanakkor igényelnék, hogy a szülőkkel való kapcsolattartás, a konfliktuskezelés területén is készítsék fel őket a pályára. Stark Gabriella a pályaválasztási motivációkra helyezi a hangsúlyt kérdőíves kutatásának feldolgozásakor. Adatai alapján megállapítja, hogy a pedagógusképzés választását a pálya iránti elköteleződés és a

tudásvágy határozza meg leginkább, de érvényesül a hallgatók körében a regionális kisebbségi egyetem vonzereje is, vagyis a legközelebbi egyetemen való magyarul tanulás vágya.

Az imént ismertetett három nagy fejezet összesen tizenkilenc tanulmányt tartalmaz. Egyértelműen pozitív, hogy a senior kutatók mellett, a kötetben több fiatal kutató is lehetőséget kapott a bemutatkozásra. További erősség, hogy nagyságrendileg az írások kicsit több mint fele épül friss empirikus kutatások eredményeire, a másik rész pedig oktatáspolitikai szempontú helyzetleírásnak felel meg, ami jól kiegészíti egymást.

Ugyan a szerkesztők célja az volt, hogy mind a négy nagy határon túli régió (Erdély, Felvidék, Vajdaság és Kárpátalja) oktatásával foglalkozzanak a kötetben, a tanulmányok földrajzi dimenziói nagyrészt a debreceni oktatáskutató központban végzett kutatások, az így kialakult kapcsolati hálók alakították: így erősebben vannak jelen a kiterjesztett északkelet-magyarországi régiót képviselő romániai (ezen belül főleg a partiumi) és kárpátaljai szakemberek tanulmányai. Vajdaság és Szlovákia viszonyai csak szórványosan jelennek meg a kötetben: egy-egy önálló (Gábrity Molnár Irén és Morvai Tünde) és egy-egy összehasonlító tanulmányban (Takács Zoltán, valamint Pusztai Gabriella és Márkus Zsuzsanna). Az ausztriai, horvátországi és szlovéniai magyar nyelvű oktatásról, esetleg a nyugat-európai vagy a tengerentúli diaszpóra anyanyelvi oktatásáról viszont részleges képet sem kapunk. (Ugyan ez nem is szerepelt a szerkesztők céljai között, de talán jogos igény lenne, hogy a témával foglalkozó összefoglaló kötet kitérjen e szegmensekre is.) Még a földrajzi dimenzióknál maradva, érdekes kép tárul elénk, ha a szerzők affiliációjára vetünk egy pillantást: tizenegyen (doktorandusként, oktatóként, kutatóként) valamely magyarországi egyetemhez, kutatóintézethez kapcsolódnak, kilencen romániai intézményekhez kötődnek, ketten vajdaságihoz, egy pedig kárpátaljaihoz. A szülőföldön élő és dolgozó szerzők kapcsán olyan személyekkel is találkozhatunk, „akik maguk is aktív formálói a kisebbségi oktatáspolitikának”, ami a szerkesztők bevezetője szerint a munkák érvényességét növeli (8.), véleményem szerint ugyanakkor az objektív elemző szempont sérülésének veszélyét is magában hordozza.

A határon túli magyar oktatás különböző jelenségeinek értelmezésekor, néhány tanulmánytól eltekintve, hangsúlyosabban

jelennek meg a helyi, esetleg a környező országok magyar kisebbségei körében végzett hasonló témájú kutatásokra való hivatkozások, de háttérbe szorul az adatok nemzetközi elméletekkel, kutatási eredményekkel való elemző összevetése, ami a kisebbségi oktatás gazdag, nem magyar nyelvű szakirodalmának ismeretében markánsabban is érvényesülhetett volna. A *Szülföldön magyarul* c. kötetet jó szívvel ajánlom mindenkinek, akiben szakmai vagy laikus kíváncsiság lakozik a határon túli magyarok oktatásának aktualitásai iránt: minden bizonnyal jó néhány kérdésére talál választ az érdeklődő, ha fellepozza a kiadványt.